Ключові предметні компетентності школяра як засіб формування сучасної особистості

Оксана ДЕНИСЮК,

директор Центру науково-освітніх інновацій та моніторингу, м. Київ,

Ірина КАЗАРЯН,

методист вищої категорії з біології й географії Центру науково-освітніх інновацій та моніторингу, м. Київ,

Віталій ЛЯМІЧЕВ,

начальник відділу змісту та розробки тестових матеріалів Центру науково-освітніх інновацій та моніторингу, м. Київ,

Наталія ТИТАРЕНКО,

методист вищої категорії з хімії Центру науково-освітніх інновацій та моніторингу, м. Київ

З огляду на зміни пріоритетів щодо підготовки молодого покоління потребує суттєвого вдосконалення навчально-виховний процес. Орієнтація на компетентнісний підхід у навчанні, окреслена Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, має сприяти формуванню в учнів навичок швидко реагувати й адаптуватися до змін сьогодення, оперативно оволодівати сучасними інформаційними технологіями та комунікаціями, бути готовими до нових перспектив розвитку суспільства, прагнути до самоосвіти та самовдосконалення. Проголошена цим документом модернізація змісту освіти на засадах компетентнісного підходу деталізується в «Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти» в контексті освітніх галузей, що визначають рівень сформованості ключових предметних компетентностей учня.

Формування ключових предметних компетентностей передбачає опертя на інноваційні засади щодо оцінювання рівня їх сформованості. Тому нині постає питання організації досліджень у цьому напрямі на різних рівнях шкільної освіти. Проведення таких моніторингових досліджень дасть змогу сформувати в учнів уміння комплексного використання набутих у навчальному процесі знань для вирішення стандартних і нестандартних ситуацій, у яких може опинитися школяр під час навчання або в повсякденному житті, тобто сприяти розвитку сучасної особистості, здатної оперативно реагувати на виклики сьогодення, будь-які проблеми, що постають перед нею.

Різні аспекти моніторингу якості освіти відображені в працях вітчизняних дослідників, серед яких варто відзначити О.Локшину, О.Ляшенка (світовий досвід становлення моніторингу якості освіти); Т.Волобуєву, Л.Чернікову (становлення та розвиток моніторингу якості освіти в Україні); І.Іванюк, Т.Лукіну (міжнародні порівняльні дослідження в системі моніторингу якості освіти); Г.Єльнікову, О.Касьянову, К.Крутій, З.Рябову (наукові основи моніторингу як засобу управління якістю освіти) та ін. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з окресленої проблеми було з'ясовано, що, незважаючи на поширеність упровадження в навчальний процес моніторингових досліджень, питанню комплексної перевірки рівня сформованості ключових загальнопредметних компетентностей не приділяється належної уваги.

Метою статті є розгляд технології впровадження моніторингових досліджень рівня сформованості ключових предметних компетентностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів у систему освіти м. Києва як засобу формування ціннісного ставлення особистості до різних життєвих ситуацій та уміння розв'язувати проблеми, застосовуючи набуті під час навчання вміння і навички.

© О.Денисюк, І.Казарян, В.Лямічев, Н.Титаренко, 2013

Педагогічні моніторинги, проведені Центром науково-освітніх інновацій та моніторингу (ЦНОІМ) в м. Києві у 2012/13 навчальному році, були спрямовані на вивчення рівня сформованості ключових предметних компетентностей учнів з різних навчальних предметів. Дослідження дозволили надати освітянам столиці інформацію про стан і рівень сформованості в учнів предметних компетентностей та узагальнити методичні рекомендації вчителям-предметникам, що можна використати під час навчання для формування в учнів означених Державним стандартом базової і повної загальної освіти ключових предметних компетентностей.

Під час досліджень рівня сформованості ключових предметних компетентностей ЦНОІМ здійснює тестування учнів з використанням завдань специфічного змісту, а саме завдань, які дають змогу перевірити не конкретні предметні компетенції, а ціннісне ставлення до ситуацій, що постають перед особистістю. Тобто вміння учнів використовувати в комплексі знання з різних предметів для вирішення певних життєвих ситуацій.

Як приклад розглянемо завдання з дослідження «Рівень сформованості функціональної грамотності».

Вкажіть рядок, у якому всі усталені вислови можна застосувати, коли говоримо про розумну людину.

А. зірки з неба знімає, макітра розуму, гаряча голова.

Б. розуму не позичати, золотий лоб, голова ціла.

В. не в тім'я битий, світла голова, наче всі розуми поїв.

Г. є олія в голові, живого ума, як Сіркові муху з'їсти.

Завдання з дослідження «Рівень сформованості базових природничо-математичних компетенцій учнів 8-х класів ЗНЗ м. Києва».

Оленка знайшла металеву дротину червоного кольору. На основі якої фізичної властивості вона може визначити, з якого металу зроблена дротина?

А колір **В** теплопровідність

Б металевий блиск **Г** ковкість

Завдання з дослідження «Рівень сформованості функціональної грамотності щодо читання, математики та природничих дисциплін».

Використовуючи дані таблиці, проаналізуйте склад мінеральних вод і вкажіть ту, що найкраще допоможе зберегти міцність зубів і нігтів.

Назва мінеральної води	Хімічний склад води (мг/л)					
	OH^-	Ca^{2+}	Mg^{2+}	Na^+, K^+	HCO_3^-	SO_4^{2-}
Миргородська	350–500	50-100	< 30	25–80	–	< 50
Моршинська	–	5–80	< 5	< 70	30-200	< 100
Поляна Квасова	–	70–150	< 50	1500–3000	4500–8000	< 25
Лужанська	–	1480	< 656,6	14724	1482	< 10

Дослідження з предметів гуманітарного циклу були такими: «Рівень сформованості мовленнєвої компетенції з англійської мови» та «Рівень сформованості функціональної грамотності». Респонденти – учні 10-х класів ЗНЗ м. Києва. На основі дослідження сформованості мовленнєвої компетенції з англійської мови було з'ясовано, що навчальними темами, передбаченими Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, оволоділо лише від 52 до 63 % десятикласників. Це відповідає достатньому рівню навчальних досягнень, однак не забезпечує повноцінного оволодіння англійською як інструментом міжнародного спілкування, оскільки в 48% учнів спостерігаються значні проблеми у читанні неадаптованих текстів та в розумінні їхнього змісту. Результати дослідження дали змогу рекомендувати вчителям англійської мови систематично використовувати під час уроків вправи на читання з частковим/повним розумінням автентичних текстів за темами, передбаченими навчальними програмами, що дозволить на необхідному рівні (згідно державного стандарту) сформувати мовленнєву й комунікативну компетентності.

У рамках дослідження «Рівень сформованості функціональної грамотності» спостерігається схожа ситуація – вміння аналізувати та інтерпретувати прочитане було сформовано в учнів на середньому рівні. У десятикласників добре розвинені лише елементарні вміння відшукувати в тексті інформацію, які полягають у *репродукуванні тексту, визначенні його головних елементів і виокремленні необхідної для виконання завдання інформації*. З таким завданням впоралися близько 88% респондентів. Складніші форми діяльності, такі як інтерпретація тексту, рефлексія на його зміст та цілісне розуміння, опанували лише 50–62% десятикласників.

Сформульовані за результатами дослідження рекомендації для вчителів української мови й літератури акцентують увагу на необхідності систематичного використання на уроках текстів різноманітного спрямування й способу подання інформації, вчити учнів аналізувати інформацію, закладену автором у текст, тобто формувати (згідно державного стандарту) у школярів мовленнєву й читацьку культуру, комунікативні й читацькі компетентності, критичне мислення. Це дозволить (засобами навчальних предметів «українська мова» й «література») сучасній особистості орієнтуватися в різноманітних потоках інформації.

У 2011 р. була оприлюднена Державна цільова соціальна програма підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України. Відповідний напрям організації навчально-виховного процесу передбачено і Програмою «Освіта Києва. 2011–2015 рр.», і Стандартом столичної освіти. Саме тому Центр моніторингу приділяє серйозну увагу дослідженням щодо предметів природничо-математичного циклу та їхньому внеску в формування у школярів ключових предметних компетентностей.

Дослідження з предметів природничо-математичного циклу були такі: «Рівень сформованості базових природничо-математичних компетенцій учнів 8-х класів ЗНЗ м. Києва» та «Рівень сформованості функціональної грамотності щодо читання, математики та природничих дисциплін учнів 10-х класів ЗНЗ м. Києва». Результати дослідження «Рівень сформованості базових природничо-математичних компетенцій учнів 8-х класів ЗНЗ м. Києва» сприяли відстеженню тенденцій розвитку математичної і природничої освіти міста, з'ясуванню вміння учнів використовувати знання, отримані під час навчання й у повсякденному житті.

Крім того, важливим завданням, визначеним програмою цього дослідження, було виявлення чинників, що впливають на формування предметних компетентностей учнів під час вивчення предметів природничо-математичного циклу. З цією метою проведено анкетування учнів та вчителів біології, географії, математики, фізики, хімії. Аналіз результатів виконання завдань тестового зошита дозволив зробити висновок про те, що у разі, якщо вчителі на кожному уроці або часто на уроках навчають учнів застосовувати теоретичні знання для вирішення певних життєвих ситуацій, рівень сформованості природничо-математичних компетенцій підвищується (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рівень навчальних досягнень залежно від використання форм і методів роботи вчителів, пов'язаних із застосуванням теоретичних знань учнями для вирішення життєвих ситуацій

Рівень навчальних досягнень учнів	Частота використання, %	
	на кожному уроці або часто	інколи або ніколи
Високий	17,8	7,9
Достатній	45,4	43,5
Середній	34,2	41,9
Початковий	2,6	6,7

Формуванню предметних компетенцій в учнів сприяло також використання вчителями-предметниками під час навчально-виховного процесу різноманітних методичних прийомів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз методичних прийомів, які використовують учителі в навчальному процесі

Методичні прийоми	%
Тестові технології	92,18
Самостійна робота учнів в групах або парах	87,95
Створення проблемних ситуацій	86,93
Заохочення учнів до пошукової роботи	82,94
Комп'ютерні технології навчання	66,47
Проведення нескладних дослідів удома	62,75
Складання учнями завдань з вивченої теми	55,22

Результати дослідження дозволили зробити висновок про необхідність систематичного застосування під час навчального процесу різноманітних прийомів та методів методичної роботи, які формують в учнів предметні компетентності.

У ході проведення моніторингового дослідження рівня сформованості функціональної грамотності щодо математики та природничих дисциплін були розроблені тести відповідно до підходів, що використовуються у проведенні міжнародного порівняльного моніторингового дослідження PISA.

Реальні ситуації, запропоновані учням як тексти у тестових зошитах, пов'язані з актуальними проблемами, що постають:

– в особистому житті кожної людини, наприклад, вибір типу мінеральної води залежно від кислотності шлунка;

– у житті людини як члена колективу або суспільства в цілому, наприклад, вибір меліоративних заходів, необхідних для оброблення ґрунту на дачі, присадибній ділянці, у вазонах кімнатних рослин;

– у людини як мешканця глобального соціуму, наприклад, порівняння досягнень країн світу в різних галузях господарства.

На основі отриманої за результатами дослідження інформації було з'ясовано, що вид джерел інформації щоденного користування десятикласниками суттєво впливає на рівень формування їхньої функціональної грамотності щодо природничо-математичних дисциплін (див. табл. 3).

Таблиця 3

Рівень навчальних досягнень учнів залежно від джерел щоденної інформації

Рівень навчальних досягнень учнів	Види джерел інформації, %			
	література для виконання домашніх завдань	інформація з Інтернету	довідникова література (енциклопедії, довідники)	художня література
Високий	15,8	15,4	21,9	21,6
Достатній	41,2	41,3	43,2	44,1
Середній	32,8	32,1	28,0	28,1
Початковий	10,1	11,2	7,0	6,2

Зроблені за результатами моніторингових досліджень висновки дали змогу сформулювати рекомендації як для вчителів-предметників щодо вдосконалення методичної роботи в контексті формування ключових предметних компетентностей, так і для органів управління, що дозволять ухвалювати необхідні управлінські рішення з метою поліпшення якості надання освітніх послуг в загальноосвітніх навчальних закладах м. Києва. Сформульовані висновки оприлюднено на нарадах районних методичних об'єднань учителів та висвітлено в педагогічній пресі.

З огляду на середній та достатній рівень сформованості ключових предметних компетентностей київських школярів постає необхідність подальшого проведення аналогічних моніторингових досліджень з метою виявлення динаміки цього процесу,

щоб і надалі успішно формувати засобами навчальних предметів сучасну компетентну особистість, здатну адаптуватися й оперативно реагувати на всі виклики сьогодення.

Анотації

Оксана ДЕНИСЮК, Ірина КАЗАРЯН, Віталій ЛЯМІЧЕВ, Наталія ТИТАРЕНКО

Ключові предметні компетентності школяра як засіб формування сучасної особистості

У статті розглядається питання проведення моніторингу з використанням тестових завдань специфічного змісту як один із методичних прийомів для формування у школярів предметних компетентностей. Зазначається, що ці завдання використовуються в міжнародних порівняльних моніторингових дослідженнях і спрямовані на перевірку вміння учнів застосовувати отримані в школі знання для вирішення певних життєвих ситуацій. Репрезентативність результатів підтверджується проведеними моніторинговими дослідженнями.

Ключові слова: *моніторинг, ключові предметні компетентності, функціональна грамотність.*

Оксана ДЕНИСЮК, Ирина КАЗАРЯН, Виталий ЛЯМИЧЕВ, Наталья ТИТАРЕНКО

Ключевые предметные компетентности школьника как средство формирования современной личности

В статье рассматривается вопрос проведения мониторинга с использованием тестовых заданий специфического содержания как один из методических приемов для формирования у школьников предметных компетенций. Отмечается, что эти задачи используются в международных сравнительных мониторинговых исследованиях и направлены на проверку умения учащихся применять полученные в школе знания для решения определенных жизненных ситуаций. Репрезентативность результатов подтверждается проведенными мониторинговыми исследованиями.

Ключевые слова: *мониторинг, ключевые предметные компетентности, функциональная грамотность.*

Oksana DENYSYUK, Iryna KAZARYAN, Vitaliy LIAMICHEV, Nataliya TYTARENKO

Key subject competencies of pupils as means of forming a modern personality

The article examines one of the methodological devices of forming subject competencies among pupils. By such a device we mean monitoring using specific test items, used in international comparative monitoring research and aimed at evaluating students' ability to implement knowledge, acquired in school, when solving certain life problems. Results, presented in the article were obtained during monitoring research, conducted by the Centre.

Keywords: *monitoring, key subject competencies, functional literacy.*

Формування професійної компетентності майбутніх психологів у позааудиторній діяльності

Оксана ЗАТВОРНЮК,

старший викладач кафедри практичної психології Інституту педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова

На сучасному етапі розвитку вищої освіти здійснення якісної професійної підготовки передбачає пошук варіативних систем та моделей, інноваційних технологій та методик для формування компетентного фахівця і створення умов для розвитку та самореалізації студентської молоді в сучасному соціально-педагогічному просторі. На нашу думку, посилення уваги до питання формування професійної компетентності майбутніх психологів у позааудиторній діяльності ВНЗ забезпечить розвиток творчої особистості, домінантними складовими якої є професіоналізм. Тому вбачаємо важливим моделювання форм позааудиторної роботи, за яких студент матиме змогу реалізувати свої професійні знання та прагнути до професійного зростання.

У психолого-педагогічній теорії і практиці репрезентовано чимало праць щодо розв'язання проблеми підвищення професійної компетентності фахівців. Розроблено теоретико-методичні основи формування професійної компетентності вітчизняними і російськими вченими (Л.Мітіна, В.Сластьонін, Л.Карпова, Т.Ковальова, А.Макарова, Є.Огарєв, Г.Онкович, О.Полуніна, Н.Лобанова, М.Чошанов та

© О.Затворнюк, 2013